

також враховувати опосередковані чинники, що негативно впливають на економічний розвиток, такі, як руйнування виробничих споруд та житла, ускладнення підприємницької діяльності, міграція населення, ускладнення навчання та інші. З урахуванням обмежень прав людини та загроз, які виникають внаслідок воєнних дій і впливають на подальший економічний розвиток держави, важливо розглядати економічну безпеку через призму інституціонального, функціонального та інших аспектів.

1. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: рішення РНБО України від 11.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text>

2. Збірник актів нормативно-правового регулювання фінансово-економічної безпеки. Упоряд.: О.М. Кубецька, Я.С. Палешко, Д.Б. Санакоєв, О.В. Неклеса. Дніпро, ДДУВС, 2019. 312 с.

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

4. Бальжик І. А. Захист прав людини під час сучасної війни. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 19 травня 2023 р. Одеса: Юридика, 2023. Т. 1. С. 54-57.

5. Лоцихін О. М. Сущенко К. С. Сучасна характеристика соціально-економічних прав і свобод людини і громадянина в Україні та труднощі їх реалізації в сучасному українському суспільстві. *Європейські перспективи*. 2017. № 2. С. 37-39.

Анатолій ЧЕРНЕНКО

доцент кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ СУДУ ТА СУДДІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Звернемося до питання забезпечення прав людини в кримінальному провадженні. Слід нагадати, що ж являють собою права людини. У Великій Українській Енциклопедії це поняття трактується у такий спосіб: «Права людини – комплекс природних і непорушних свобод і юридичних можливостей, що обумовлені фактом існування людини в цивілізованому суспільстві; іманентні можливості людини поводитися відповідно до своїх свідомих волевиявлень та робити все, що не заборонено законом і не спричиняє невинуватної шкоди правам і свободі інших людей» [1].

Хотілося б зазначити, що права людини не з'явилися самі по собі, образно кажучи, не виростили на дереві, їх століттями найкращі з людей

виборювали і відстоювали. З появою держави саме вона взяла на себе функцію забезпечення прав людини. Зрозуміло, що держава – це система державних органів і їх посадових осіб, які й призначені забезпечувати права людини, але серед вказаних органів, суд відіграє особливу роль. На суд покладається обов'язок здійснення функції правосуддя, тобто справедливе вирішення спорів, що виникають між людьми у різних сферах суспільного буття, включно і ті, які виникають між особою і державою.

Водночас слід відзначити, що суди не завжди добросовісно виконували цю функцію, що яскраво спостерігається на прикладі долі Леся Курбаса. Надія Царук у 2019 р. так коротко виклала трагічну долю театрального діяча. Вона зазначає: «Завдяки Курбасу українське сценічне мистецтво європеїзувалося, відкривало для глядачів нові теми, героїв, прийоми. Він намагався поєднати національні традиції з найновішими формами європейського театру. Митець хотів змусити глядачів позбутися відчуття національної меншовартості. Закликав подолати обмеження свободи самовираження й не боятися виходити до світу з мистецькими пошуками та експериментами».

За свою діяльність у грудні 1933 р. у м. Москві Лесь Курбас був заарештований. У постанові про арешт зазначалося: «Курбас Олександр Степанович викривається в тому, що був членом контрреволюційної Української військової організації». А вже у квітні 1934 р. так звана «судова трійка колегії ГПУ» оголосила свій вирок – позбавити Леся Курбаса свободи терміном на 5 років. Однак і цього рішення тодішня влада не дотрималась: 3 листопада 1937 р. митця і режисера було розстріляно у Соловецькому таборі особливого призначення, і цю страшну подію було приурочено 20-й річниці Жовтневої революції [2].

З наведеного прикладу прослідковується, що право Леся Курбаса на свободу самовираження у творчій діяльності суд оцінив як контрреволюційну діяльність, що суперечить ролі суду у цивілізованій державі. У даному випадку важко говорити й про суд, бо його замінила судова трійка колегії ГПУ. Хотілося б вірити, що такі часи більше не повернуться, а цю практику необхідно оцінювати як негативний досвід та вживати заходів до його недопущення.

Натомість слід орієнтуватися на позитивні зразки діяльності суду, а точніше суддів.

Наведемо їх на прикладі судової практики Англії. Слід відзначити, що суди й судді цієї держави з давніх часів славляться справедливістю, гуманністю та повагою до прав людини. Саме з цієї держави бере початок таке явище, як пробація. Це слово англійського походження та буквально означає «випробування», «умовне звільнення від покарання», а у перекладі з латинської мови воно дослівно трактується як «віддавати під нагляд», «випробувати».

Ми не отримуємо повного уявлення про цей феномен, поки не

звернемося до історії його виникнення. Зокрема, досить влучно у своєму дослідженні висвітлив це явище вітчизняний учений Д.В. Ягунов, який справедливо пов'язує його виникнення з державою Англією. Дослідник зазначає: «суддя Метью Девенпорт Хілл з м. Бірмінгем в 1840-х роках відзначився тим, що почав звільняти молодих правопорушників, справи яких він розглядав, для подальшої передачі їх під опіку та проживання з особами, які хотіли бути такими опікунами. Особи, які брали під свою опіку правопорушника, підписували відповідну декларацію. Головним критерієм такої передачі було припущення, що «особа не є настільки морально зіпсованою, щоб відправляти її до в'язниці».

Науковець наголошує на правильності такого підходу та наводить підтвержуючі дані, які свідчать про його ефективність: за свою 17-річну практику суддя Метью Девенпорт Хілл засудив 483 особи молодого віку, однак тільки 78 із них постали перед судом повторно [3, с. 34].

Як відомо, такий досвід впроваджено й у нашій державі. Думаємо, що в незалежній Україні вже формується суддівська система, яка дійсно опікується правами людини. Прикладом цього є ставлення суддів нашої країни до прав людини, про що у своїй публікації наголошує журналіст О. Примаченко, яка взяла інтерв'ю у судді Верховного Суду Н. Коваленко. Саме вона, молода жінка, як зазначає репортерка, зуміла самотійно досягти такої вершини у своїй кар'єрі і добросовісно не лише виконує свій суддівський обов'язок, але й з перших днів війни російської федерації проти нашої держави стала на захист Вітчизни, а саме столиці – м. Києва.

На питання, як вона опинилася серед захисників Києва, суддя Н. Коваленко відповіла, що вона за власним бажанням обрала єдиний варіант – продовжувати відправляти правосуддя і стати членом добровольчого формування територіальної громади столиці та разом із іншими 36-ма діючими суддями та суддями у відставці нести службу [4].

Слід наголосити на тому, що суддя Н. Коваленко є випускницею Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ і, як багато інших наших випускників, стала на захист держави. Таким чином, можна сказати, що судді, взявши до рук зброю, забезпечують право громадян України на життя.

Також суддя, говорячи про свою пряму функцію, не залишає поза увагою проблематику прав людини і зазначає, що знайомство зі статистикою діяльності адміністративних судів свідчить про те, що за рік суди першої інстанції розглядають близько 311 тисяч справ, із яких 82 відсотки – це справи, які торкаються питань задоволення позовів по справах першої інстанції. Таку ситуацію суддя Н. Коваленко вважає ненормальною, бо ж ці відсотки – це справи, які стосуються порушення прав людини з боку суб'єктів владних повноважень, і держава має звернути увагу на таку ситуацію [4].

Н. Коваленко продовжила і наголосила, що вона, як суддя Касаційного

адміністративного суду у складі Верховного суду, обізнана з діяльністю трьох судових палат з розгляду спорів: а) пов'язаних із захистом соціальних прав; б) виборчих спорів і спорів, пов'язаних з проходженням публічної служби; в) податкових спорів та інших категорій справ. Суддя наголошує, що більша частина справ, які розглядають в суді, це ті, які торкаються соціальних проблем: питання належного пенсійного забезпечення; їх перерахунку (підвищення) тощо. Вона вважає, що Пенсійний фонд держави має автоматично перераховувати пенсії, однак у житті це не завжди так. Досить часто громадяни для перерахування пенсії стикаються із вимогами надати довідку на довідку, а це, своєю чергою, викликає чисельні позови до суду. Таку ситуацію Н. Коваленко вважає неприпустимою для нашої держави [4].

Отже, як бачимо, тільки цей приклад свідчить на користь того, що українські судді твердо стоять на захисті прав людини і громадянина.

Наголосимо, що в Основному Законі України (ч. 5 ст. 55 Конституції України) закріплено: «Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна». Це свідчить про вагомую роль Європейського суду з прав людини у захисті прав людини і громадянина, запровадженні відповідних стандартів. Особливо, на нашу думку, слід акцентувати увагу на прецедентній практиці Європейського суду з прав людини у справах проти України, що сьогодні фактично виступає у якості елемента національної правової системи, бо національні суди все частіше посиляються на його судові рішення.

1. Велика Українська Енциклопедія. Права людини. URL: https://vue.gov.ua/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8.

2. Надія Царук. 132 роки тому народився Лесь Курбас: історія розстріляного новатора / Знай.UA. URL: <https://history.znaj.ua/214624-132-roki-tomu-narodivsyia-les-kurbas-istoriya-rozstrilyanogo-novatora>.

3. Ягунов Д.В. Служба пробації: концепція, принципи діяльності, організаційна структура : конспект лекцій. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. 74 с.

4. Олександра Примаченко. Кожен знав, що ми маємо залишитися тут, щоби було кому відстоювати столицю – суддя ВС Наталія Коваленко / Ракурс. 28 сер 2023р. URL: <https://racurs.ua/ua/3044-kojen-znav-scho-my-maємо-zalyshytysya-tut-schoby-bulo-komu-vidstouvaty-stolycu-suddya-vs.html>.